

HELAL KAZANÇ BAĞLAMINDA İŞÇİ İŞVEREN HAK VE SORUMLULUKLARI

Muhterem Müslümanlar!

Bizleri yoktan var eden, Yüce Rabbimize sonsuz hamd-ü senalar olsun.

Peygamber'ımız Hz. Muhammed (sas)'e, ailesine ve ashabına binlerce salat-ü selam olsun.

Hz. Allah bizleri kendisine kul, Habib'ine ümmet eylesin. Son nefesimiz dâhil imanda daim ve kaim eylesin. Rızasına uygun ameller işlemeyi cümlemize nasip eylesin.

Muhterem Müslümanlar!

Hazreti Allah insanı diğer canlılara göre farklı yeteneklere ve üstün meziyetlere sahip olarak yaratmıştır. Bu meziyetlerin başında akıl ve irade gelir. İnsan hür iradesiyle bu kabiliyetlerini iyi ya da kötü şekilde değerlendirme yetkisine sahiptir. Bunu da ancak çalışma yoluyla sağlayacağı açıktır. Yüce Allah insanı, yaptığı her türlü iş ve eylemlerinden sorumlu tutarak hesaba çekeceğini de özellikle bildirmektedir. Hazreti Allah,

وَلْتَسْأَلْ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

"Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız" (Nahl,16/93) buyurarak hesap gününü hatırlatmıştır.

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى

Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve çalışması da ileride görülecektir. (Necm, 39-40.)

Allah'ın her kuluna kabiliyet ve çalışmasına göre bir takım nimet ve imkânlar vereceği, başkalarının ellerindekine göz dikerek onların hasretini çekerek ömür geçirmek yerine, elleriyle kazandıklarının değerini bilmeleri (Nisa, 32.), ahiret hayatı için çalışırken dünyadan da nasibin unutulmaması

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. (Kasas, 77.) çalışmanın daima İslam Dini'nin istediği meşru yolda olması gerektiği (Bakara,114.) vurgulanmış, belirtilmiştir (İsra, 18-19; Enbiya, 94; Dehr, 22.)

Hz. Peygamber öncelikle her konuda olduğu gibi bu konuda da dolu dolu bir hayat sürmüştür. Daima çalışmış ve zamanını en iyi ve verimli şekilde planlamıştır. Aralarında yaşadığı, eğitim-öğretim ve gelişmeleri ile yakından ilgilendiği sahabilere: "İki günü birbirine eşit olan ziyandadır, aldanmıştır." (Keşfü'l-Hafa, 11,323.) buyururken O, her türlü başarı, gelişme ve ilerlemenin zamanı en iyi, en planlı bir şekilde kullanmanın gereğini ifade etmiştir.

A- Genel Olarak Çalışma ve İşçi İşveren İlişkisi

İslam, başarının sırrını çalışmak olarak açıklar. Başarıyı yakalamak için de yukarıda sayılan meziyet ve yeteneklerin atıl olarak bırakılmayıp, harekete geçirilmesini ister. Nitekim Kur' an; "**Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur**" (Necm, 39) ihtarında bulunur.

Her toplumda bir üretenler, bir de tüketenler sınıfı vardır. İnsanın yaratılış amacı sadece dünyasını mamur etmek değildir. Hem dünyadaki asıl ihtiyaçlarını en mükemmel şekliyle karşılamak için çalışacak, hem de ahirete ait kemalatın elde edilmesi için son derece gayret gösterecektir. Bu, İslam'ın dünyada huzur ahirette ebedi saadet parolasıdır.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver" (Bakara, 201) ayetinde verilen mesaj da budur.

İnsanlar Arasında Ekonomik Farklılık

Kur'an ekonomik hayatın temelinde, insanlar arasındaki ekonomik farklılığın bulunduğunu haber verir.

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır." (Zuhuf, 43/32.)

Herkes bilmeli ki:

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ

"Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın nebisi Davud (a.s.) da kendi elinin emeğinden yerdi." (Buhari,Sahih, Büyü,15.)

Bunun yanında hemen hemen tüm peygamberler bir meslekle meşgul olmuşlardır. Hz. İdris terziydi, Hz. İsa marangozdu, Hz. Musa çobandı, Hz. Davud demirci olup ilk defa zırh yapan kişiydi. Hz. Peygamber de yıllarca tüccarlık yapmıştır.

Şüphesiz çalışma denilince hem bedeni, hem fikri çalışma akla gelecektir. İnsanlık, çalışmanın bu iki türü arasında bir tercih yapma şansına sahip değildir. Kur'an akli kullanma, düşünme konusunda insana ciddi anlamda öğütler yöneltmekte, aklını kullanmayanların geleceğinin iyi olmadığını önemle vurgulamaktadır.

Çalışmak ama Helalinden

İslam, insana çalışmayı emredip te onu hırsları, kaprisleri, bencilliği ile baş başa bırakmamış, onun bu olumsuzluklarını törpüleyecek kuralları da koymuştur. Bu kuralları helal kazanç formülü ile ifade etmek mümkündür. Helal kazanç için birinci şart, emeğin meşru biçimde harcanmasıdır. Dinin yasakladığı iş alanlarında rızık aramak meşru değildir. Bu sebeple faiz, kumar, hırsızlık, gasp ve benzeri yollarla mal edinme yasaklanmıştır. Kullanımı yasak olan malların üretiminde çalışmak ta haramdır.

Alın Teriyle Yapılan Bir İbadet: Emek

Allah'ın bize yüklemiş olduğu her türlü dünya ve ahiret işinin, O'nun emri olduğu için yine O'nun rızasına uygun olarak yapılmasının daima nafile birer ibadet olduğu bilinen bir husustur.

İslam dini, başkalarının hak ve hukuklarını gözeterek ve haramlardan da sakınmak kaydı ile her türlü geliri meşru kazanç saymıştır.

Kazanç ve mülk edinmenin vasıta ve yollarından birisi de elemeği ile kazançtır. İslam hukukunda emek, en makbul ve muteber kazanç vasıtası olarak değerlendirilmiştir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يَسْأَلُهُ فَقَالَ « لَكَ فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ ». قَالَ بَلَى جُلَسْتُ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ وَقَدْخَ نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ. قَالَ « ائْتِنِي بِهِمَا ». قَالَ فَأَتَاهُ بِهِمَا فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَدِهِ ثُمَّ قَالَ « مَنْ يَشْتَرِ هَذَيْنِ ». فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا أَخَذَهُمَا بِدِرْهَمٍ. قَالَ « مَنْ يَرِيدُ عَلَى دِرْهَمٍ ». مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ رَجُلٌ أَنَا أَخَذَهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ. فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدَّرَاهِمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ « اشْتَرِ

بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَإِنِذَهُ إِلَى أَهْلِكَ وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَأَتِنِي بِهِ». فَقَعَلَ فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَشَدَّ فِيهِ عُودًا بِيَدِهِ وَقَالَ « اذْهَبْ فَأَخْطَبْ وَلَا أَرَاكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا ». فَجَعَلَ يَخْطَبُ وَيَبِيعُ فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ فَقَالَ « اشْتَرِ بِبَعْضِهَا طَعَامًا وَبِبَعْضِهَا ثَوْبًا ». ثُمَّ قَالَ « هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نُكْتَةً فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِدَى فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِدَى غُرْمٍ مُفْطَعٍ أَوْ دِمٍ مُوجِعٍ

“Ensar’dan biri Peygambere gelip kendisinden dilendi. Peygamber efendimiz o kişiye: “Evinde bir şey yok mudur? Diye sordu. Adam: “Evet bir hasır ve bir de su kabımız vardır. dedi. Resulullah: “Git onları bana getir.” Dedi. Onları getirince iki dirheme satmış. Dirhemleri de adama vererek dedi ki: “Bir dirhemle çocuklarına yiyecek al, diğer dirhemle de bir balta satın al ve bana getir.” Adam baltayı getirince peygamber baltaya bir sap taktıktan sonra adama: “Al götür onunla odun kes sat, geçimini sağla, seni on beş güne kadar görmeyeyim.” buyurdu.

Adam da gidip odunculuk yapmaya başladı ve peygamberin yanına on dirhem kazanmış olarak döndü. Peygamber efendimiz adama “Bu senin için, yüzünde dilencilik lekesi olduğu halde yanımıza gelmekten daha iyidir.” (İbn Mace, Ticaret, 282) buyurdu.

Emek, insanın bedenlen veya zihnen ya da her ikisini kullanarak bir hedefe yönelik gayeli faaliyeti ve işleridir. Halk arasında, "el emeği, göz nuru, alın teri" diye tabir edilir. Toplumun her kesiminde icra edilen tüm faaliyetleri kapsar.

Hz. Peygamber her fırsatta çalışma ve kazanmayı teşvik etmiştir:

عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ

"Doğru ve kendine güvenilir tüccar, yarın kıyamet günü peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle haş-ronulacaktır." (Tirmizi, Buyu, 1252)

Hz. Peygamber bu hadisleri ile de dünya-ahiret dengesinin kurulmasını temine çalışmaktadır. Rasulüllah, durmadan çalışmaya, kazanmaya ilerlemeye teşvik etmekle kalmamış, bilakis helal kazanç elde etmek için çalışmak her Müslümana farzdır" buyurarak kendisine inananları ve bağlananları daima çalışmakla yükümlü kılmış ve çalışmayı ibadet kabul etmiştir.

İşçinin Görev ve Hakları

Bütün bunların ışığında İslam'ın, işçi için belirlenen temel görevleri şöyle sıralamak mümkündür: Eğer aksi zikredilmemişse işini kendisi yapacaktır. (Mecelle, mad. 571.) Belirlenen süre (mesai) içinde sürekli çalışacaktır. (Mecelle, mad. 425.) İşini sağlam ve güzel yapacaktır. Çünkü, "Kul bir iş yaptığı zaman, Allah kulun, işini iyi ve sağlam yapmasını sever." (Keşfü'l-Hafa, II. 245-246) Kendisine emanet edilen malları, malzemeyi ve araçları iyi kullanacaktır. En iyi işçi güvenilir olandır. (Kasas, 26.)

قَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- - الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً نَفْسُهُ أَخَذَ الْمُتَصَدِّقِينَ

Gönül hoşluğu ile görevini yerine getiren görevli Allah rızası için sadaka veren kimsenin mükâfatını alır. (Buhari, Sahih, İcare, 1)

İşini yapan, sorumluluklarını yerine getiren işçinin en temel hakkı ücrettir. Kur'an, herkese kazandığının tam olarak ödeneceğini genel bir prensip olarak şöyle tespit eder:

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Herkese işlediklerinin karşılığı tam olarak ödenir, Onlara zulmedilmez. (Ahkaf, 19)

İşverenin Görevleri

a-İşveren işçisinin hamisidir

Dinin, kişiler arası ilişkilerin temeline yerleştirdiği kul hakkı düşüncesi, işçi işveren ilişkilerinde de en önde tutulması gereken ilk prensiptir. Allah katında hem işçi, hem işveren kul olma noktasında birleşirler. Bu sebeple her iki taraf da, birbirinin hakkını üzerine geçirmeme konusunda duyarlı olmak zorunda bulunduğunu, aksi yönde bir davranışın onu zalim durumuna düşüreceğini hatırlamalıdır. Bilir ki

وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ

"Zalimlerin hiç bir yardımcısı yoktur." (Hac, 71.)

İşveren sermayeyi elinde bulundurduğu için güçlü taraftır. Bu sebeple, işçi-işveren ilişkilerinde ilk akla gelen şey işçinin korunmaya muhtaç bir konumda olduğu düşüncesidir. Bundan dolayı da işçi hakları her zaman gündemdedir. Karşılıklı hak ve görevler açısından taraflar arasında bir fark yoktur.

İslam, sermaye sahibine her fırsatta bir emanetçi olduğunu, malının gerçek sahibinin Allah olduğunu, o mallarda fakirlerin de hakkı bulunduğunu hatırlatır. Burada amaç, maddi gücün insan ruhuna sindireceği tahakküm ve zorbalık temayüllerini törpülemek, kendisinin de ölümlü olduğu bilincini diri tutmaktır.

İslam, sermayeyi, sahibi eliyle topluma yönelik hale getirdiği gibi, sermaye sahibini, işvereni de, işçi ile ilişkileri açısından, patrondan çok bir baba, bir koruyucu konumuna getirmeyi hedefler. Bu tutumu, onun ahlaki bir davranışı haline getirmeye çalışır. İşçi-işveren ilişkilerinin, kul-Allah ilişkilerine de yansıdığını vurgular ve kulun Allah katında değerini artırdığını ifade eder.

Hz. Peygamber'in bize yansıttığı şu tablo bu konuda oldukça dikkat çekici bir örnektir:

Üç arkadaş yolculukları sırasında yağmura tutulurlar ve bir mağaraya sığınır. Derken yuvarlanan bir kaya gelir mağaranın ağzını kapatır. İçinde bulundukları durumu aralarında görüştüler ve içlerinden birisi; "Bizi bu durumdan Allah'tan başka kimse kurtaramaz. Herbirimiz yapmış olduğumuz iyi bir işi anarak Allah'a yalvaralım, belki kurtuluruz", dedi.

Herbiri söylendiği şekilde dualarını yaptılar. Herbirinin duasından sonra taş biraz aralandı. Nihayet üçüncüsü: "Allah'ım! (biliyorsun ki) ben bir keresinde ücretle bazı işçiler çalıştırdım. Ücretlerini verdim. Ancak biri ücretini almadan gitti. Ben de onun ücretini (ticaret yaparak) çoğalttım. Öyle ki ücreti bir servete dönüştü. Bir zaman sonra o işçi geldi ve bana, 'Ey Allah'ın kulu, ücretimi ver' dedi.

Ben de ona, 'şu gördüğün deve, koyun, sığır ve (onlara bakan) köleler hep senin ücretinden meydana gelmiş bir servettir' dedim. Adam, 'Ey Allah'ın kulu, benimle alay etme! dedi. Ben de ona, 'Hayır, seninle alay etmiyorum, (malını al, götür)' dedim. Derken o bunların hepsini sürüp götürdü. Bunlardan bir şey bırakmadı'. Ey Rabbim! Bunu senin rızanı isteyerek yaptıysam şu kaya parçasıyla bunaldığımız şu darlıktan bizi kurtarır" diye dua etti. Kaya tamamen açıldı. Yürüyüp gittiler. (Buhari, İcare, 2)

İslam işverenden, işçinin patronu değil; babası ve koruyucusu olmasını istiyor. Bu ilkelerin uygulanması, iş dünyasının iki kesimi arasındaki kutuplaşmaları en aza indirecek, çalışma barışının daha kolay sağlanmasına yardım edecektir.

b- Emegın karşılığını geciktirmeden verir

Genellikle emekçilerin geçim kaynağı ücret gelirleri olduğundan bu amacın gerçekleşmesi büyük önem arz etmektedir. Ücret, işçi tarafından hak edilişinden itibaren işverenin üzerinde emanet mal niteliğini taşır. Bu nedenle meşru bir mazeret bulunmadığı sürece, işverenin, ücreti zamanında ödememesi, ya da eksik ödemesi emanete tecavüz olarak değerlendirilmiştir. Böyle davrananların kıyamet gününde Allah'ın hasmı olacakları vurgulanmıştır. Nitekim bir hadis-i kudside, işçi hakkının kendi hakkı gibi olduğunu bildiren Allah, işçinin hakkını ödemeyenler için,

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ كُنْتُ خَصْمَهُ خَصَمْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ عَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ خُرًا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُوفِهِ أَجْرَهُ

H. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: "Üç kişi vardır ki kıyamet günü ben onların düşmanı olacağım. Bir şey verip hilede bulunan, hür bir kişiyi satarak değerini yiyen, bir işçi tutup ücretini ödemeyen kimseler. (İbn Mace, Ruhun, 4)

"Onların hasmı bizzat benim." buyurmuştur. Yine H. Peygamber

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرْفُهُ.

'İşçinin hakkını alınının teri kurumadan veriniz.' derken de aynı noktaya işaret etmiştir. (İbn Mace, Ruhun, 4)

B- Ramazanda İşçi İşveren İlişkisi:

Ramazanda cömert davranmak, iyilik yapmak, çok hayır işlemek

وعن ابن عباس ، رضي الله عنهما ، قال : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، أَجْوَدَ النَّاسِ ، وَكَانَ أَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ ، وَكَانَ جَبْرِيلُ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ «متفق عليه .

İbni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûllullah sallallahu aleyhi ve sellem insanların en cömerti idi. Onun en cömert olduğu anlar da ramazanda Cebrâil'in, kendisi ile bulunduğu zamanlardı. Cebrâil aleyhisselâm, ramazanın her gecesinde H. Peygamber ile buluşur, (karşılıklı) Kur'an okurlardı. Bundan dolayı Resûllullah sallallahu aleyhi ve sellem Cebrâil ile buluştuğunda, esmek için engel tanımayan bereketli rüzgârdan daha cömert davranırdı." (Buhârî, Bedü'l-vahy 5, 6, Savm 7, Menâkıb 23, Bed'ul-halk 6, Fezâilü'l-Kur'ân 7, Edeb 39; Müslim, Fezâil 48, 50. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 15; Nesâî, Sıyâm 2; İbni Mâce, Cihâd 9)

Mevsiminde veya zamanında yapılan iş, iyilik ve ibadetin değeri iki sebepten dolayı büyüktür. Birincisi, yapılanın iyilik ve ibadet olması; ikincisi, "tam zamanında" yapılmış olmasıdır.

Kısaca bir daha belirtecek olursak Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ramazan ayında artan cömertliğinin iki ana sebebi olduğu anlaşılmaktadır. Birisi, Cebrâil aleyhisselâm ile karşılaşmak. İkincisi Cebrâil aleyhisselâm ile Kur'an mukâbele etmek, yani karşılıklı Kur'an okumak... Bu hadiste dikkatlerimize sunulan Efendimiz'in fiilî sünneti, ramazanda nasıl hareket etmemiz gerektiği konusuna tam bir açıklık getirmektedir.

Resûllullah sallallahu aleyhi ve sellem insanların en cömerdi idi. Efendimiz'in cömertliği ramazan ayında bir kat daha artardı.

İşverenin işçilere şefkatli yumuşak davranması, Kendilerine kötü davranmaktan ve ihtiyaçlarını ihmâl etmekten sakınması.

وَإِخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

"Sana uyan mü'minlere alçak gönüllü davran!" (Şuarâ sûresi, 26/215)

Allah Teâlâ müslüman kullarını Resûl-i Ekrem'ine emanet etmekte, sonra da onlara alçak gönüllü davranmasını, yardıma ve korunmaya muhtaç olanların elinden tutmasını tenbih etmektedir.

Bu sadece Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz'e değil, onun şahsında bütün mü'minlere yapılmış bir tavsiyedir. Zira Yüce Rabbimiz mü'minleri birbirine kardeş yapmış, sonra da onlara birbirinin derdiyle ilgilenmeyi, birbirinin yarasına merhem olmayı ve kardeşlerinin sıkıntılarını gidermeyi emretmiştir. Şu halde mü'minler kardeş olduklarını hiçbir zaman unutmayacak, birbirlerine asla kaba davranmayacaklardır.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Allah Teâlâ adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi kesinlikle emreder; çirkinliğin her türlüünü, kötülüğü ve her nevi haksızlığı yasaklar. Size düşünüp yapmanız için böyle öğüt verir.” (Nahl sûresi, 16/90)

Bu âyet-i kerîmede üç şey emredilmekte, üç şey de yasaklanmaktadır.

Allah Teâlâ kullarına öncelikle **adaleti**, yani hakkı korumayı, haklının tarafında yer almayı, haksızlıktan kaçınmayı emretmektedir. Yöneticilerin dikkat etmesi gereken ilk esas budur.

Âyette emredilen ikinci husus **ihsan**, yani iyilik yapmaktır. İhsan, bir hadîs-i şerîfte belirtildiği üzere, kendisi için istediğini diğer kardeşleri için de istemektir. Aslında ihsan denince hatıra, yaptığını güzel yapmak gelir. İhsanı ibadet açısından ele alan Peygamber Efendimiz onu, “Allah’ı görüyormuş gibi ibadet etmek” diye açıklamıştır. İnsan namaz kılarken Allah’ın huzurunda olduğunu düşünürse, ibadetini en güzel şekilde yapmış olur. Yöneticiler de, idare ettiklerine iyilik yapacaklar, onlara en güzel şekilde davranacaklardır.

Âyette emredilen üçüncü husus, **akrabaların ihtiyaçlarını temin etmek**, sıkıntılarını gidermek ve kendilerine ikramda bulunmaktır. Peygamber Efendimiz sevabı en çabuk alınan iyiliğin, akrabayı gözetmek olduğunu söylemektedir (İbni Mâce, Zühd 23).

Âyet-i kerîmede yasaklanan ilk şey **her türlü çirkinliktir**. Özellikle de zina türünden edepsizliklerdir.

İkinci yasak, **dinin ve âdetlerin hoş görmediği kötülüklerdir**. İnsanın hakkı olmayan bir şeyi elde etmeye kalkması, dolayısıyla başkasının haklarına tecâvüz etmesi gibi herkes tarafından yadırganan hareketleri Allah Teâlâ yasaklamaktadır.

Üçüncü yasak ise **başkasının hakkına tecâvüz etmektir**. İlâhî gazabı en fazla tahrik eden kötülük budur. Bunun içindir ki Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, âhiretteki cezası saklı bulunmakla beraber, Allah Teâlâ’nın dünyadaki cezasını çabucak vereceği iki günden birinin başkasının hakkına tecâvüz, diğerinin ise akrabalarla ilgiyi kesmek olduğunu söylemiştir (Ebû Dâvûd, Edeb 43). Bütün müslümanları ilgilendiren bu emir, yöneticileri de idaresi altındakilerin hakkını çiğnemekten özellikle sakındırmaktadır.

وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال : سمعتُ رسولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول : « كُتِبَ رَاعٍ ، وَكُتِبَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ : الإمامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا ، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَكُتِبَ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ » متفقٌ عليه .

İbni Ömer radiyallahu anhümâ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.” (Buhârî, Cum’a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâret 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâret 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27)

Her insan üstlendiği işinden hem Allah’a hem de insanlara karşı sorumludur. Yöneticiler yönettiklerine karşı anlayışlı ve merhametli olmalı, müşküllerini çözmeye, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalıdır.

وعن عائشة رضي الله عنها قالت : سمعتُ رسولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول في بيته هذا : « اللهم من ولي من أمر أمتي شيئاً فشق عليهم فاشقق عليه ، ومن ولي من أمر أمتي شيئاً فرفق بهم فارفق به » رواه مسلم .

Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi: Benim şu evimde, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğunu işittim: “Allahım! Ümmetimin yönetimini üstlenip de onlara zorluk çıkaran kimseye sen de zorluk çıkar. Ümmetimin yönetimini üstlenip de onlara yumuşak davrananlara sen de yumuşaklık göster.” (Müslim, İmâre 19. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, VI, 93, 258)

وعن عائذ بن عمرو رضي الله عنه أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ ، فَقَالَ لَهُ : أَيُّ بَنِي ، إِنْ سَرَّ الرَّعَاءُ الْحُطْمَةُ « فَإِنَّكَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ ، متفقٌ عليه .

Âiz İbni Amr radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre, kendisi Ubeydullah İbni Ziyâd'ın yanına girmiş ve ona şunları söylemiştir:

Oğlum! Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i **“Yöneticilerin en kötüsü insafsız ve katı kalpli olanlardır”** buyururken dinledim. Sakın sen o yöneticilerden olma!

وعن أبي مريم الأزدي رضي الله عنه ، أنه قال لمعاوية رضي الله عنه : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « من ولَّاهُ الله شيئاً من أمورِ المسلمين فَاحتجبَ ذُوْن حاجتهم وخلفتهم وفقرهم ، احتجبَ الله ذُوْن حاجته وخلفه وفقره يومَ القيامةِ » فجعل معاوية رجلاً على حوائج الناس . رواه أبو داود ، والترمذي .

Ebû Meryem el-Ezdî radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre, kendisi Muâviye radiyallahu anh'a şöyle dedi: Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken dinledim: “Allah Teâlâ bir kimseyi müslümanların başına idareci yapar, o da halkın işlerinin bitirilmesine, ihtiyaç ve sıkıntılarının giderilmesine engel olmaya kalkarsa, kıyamet gününde Allah Teâlâ da onun işlerinin bitirilmesine, ihtiyaç ve sıkıntılarının giderilmesine engel olur.” Bunun üzerine Muâviye, halkın ihtiyaçlarını tesbit etmek için bir adamını görevlendirdi. (Ebû Dâvûd, İmâre 13; Tirmizî, Ahkâm 6)

وعن عياض بن حمار رضي الله عنه قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقولُ : «أهلُ الجنةِ ثلاثةٌ : ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُوَفَّقٌ ، وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي قُرْبَى وَمُسْلِمٍ ، وَعَقِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ » رواه مسلم .

İyâz İbni Himâr radiyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Cennetlikler üç gruptur. Bunlar:

Âdil ve başarılı devlet başkanı,

Yakınlarına ve müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişi,

Ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır.” (Müslim, Cennet 63)

İşveren ramazanda mümkünse işçilerin iş saatini geceye kaydırabilir. Gündüzleri oruç tutan işçilere güçlerinin yetmeyeceği işler ve yükler vermemelidir. Ramazanda işçilere yüklenen ağır iş yükünün işçilerin oruç tutmamasına veya sağlık açısından zarar görmelerine sebep olacağının bilincinde olunmalıdır.

Hazreti Allah

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

“İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın” buyuruyor.

Hazreti Peygamberde şöyle buyuruyor.

وعن عبد الله بن عمرو قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ، ارْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاءِ، الرَّحْمُ شُجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ، فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللَّهُ.".

Abdullah b. Amr (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Merhametlilere Rahman olan Allah merhamet eder. Siz yeryüzündekilere acıyın ki göktekiler de size acısın Rahm; Rahman isminden bir damardır; Her kim bağları koparmaz ilgiyi kesmezse Allah'ta onu rahmetine ulaştırır. Her kim de bağları koparırsa Allah'ta o kimseden rahmetini keser.”** (Müslim, Birr ve Sıla: 23; Tirmizî, Birr,16.)

Ramazanda işçilerine kolaylık sağlayan işveren, onlara gösterdiği kolaylık miktarınca işçilerin tuttuğu oruçtan sevap ve ecir kazanacağının bilincinde olmalıdır.